

Korte boekbespreking

Aandacht voor Calvijn

A.N. Hendriks

Calvijn, de grote reformator van Genève, raakt bij velen in het vergeetboek. Ik vrees dat er weinig predikanten en gemeenteleden zijn, die nog regelmatig zijn prachtige hoofdwerk de INSTITUTIE lezen, waarin Calvijn theologie op zo'n uitnemende wijze verbindt met pastoraat. Wie de diepgang zoekt voor prediking en geloofsleven, kan slechts tot zijn schade aan deze schatkamer voorbijgaan.

Dr. W. Balke, emeritus-hoogleraar geschiedenis van de Reformatie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, vraagt daarom in een bundel onder de titel CALVIJN EN DE BIJBEL opnieuw aandacht voor deze reformator. Balke kennen wij reeds uit zijn voortreffelijke dissertatie over Calvijn en de doperse Radicalen. Ook in zijn jongste studie laat Balke zich kennen als een geleerde die thuis is in de geschriften van Calvijn.

De auteur laat zien hoe groot de invloed van Calvijn is geweest voor het verstaan van de Schrift, voor de ontwikkeling van de wetenschap, ja voor de hele westerse beschaving. Calvijn was uiterst erudiet, opgevoed tussen de aristocratie, als weinig anderen geschoold in het renaissance-humanisme, vertoefde in zijn jonge jaren in kringen van het Franse hof en had zo toegang tot vorstelijke personen. Dit alles maakte hem tot een man van statuur, die meer dan Luther kon schrijven met verfijnde helderheid, grote elegantie en schitterend taalgebruik. Hij beheerste als geen ander alle instrumenten van het humanisme van zijn tijd, die hij als de schatten van Egypte meenam en dienstbaar maakte aan wat hij zag als zijn levenswerk: het uitleggen van de Schrift en het prediken van het Woord.

Calvijn moet aandacht blijven houden, niet alleen omdat hij onze cultuur zo diepgaand beïnvloed heeft, maar vooral omdat hij behoort tot de grootste uitleggers van de Schrift. Zijn commentaren op de bijbelboeken vormen een indrukwekkende nalatenschap waarin wij hem ontmoeten als een exegeet van uitzonderlijke klasse. Balke attendeert erop dat wij niet bij de INSTITUTIE moeten blijven staan. Calvijn bedoelde met dit grote werk niets anders dan een hulp bij het bijbellezen. Het wil ons naar de Schrift leiden en toerusten om de Schrift te verstaan. Doordat Calvijn in zijn commentaren zo sterk de Schrift laat spreken, blijven ze actueel en kunnen wij er nog altijd veel uit leren.

Calvijns exegese

Boeiend is wat Balke naar voren brengt over Calvijns manier van schriftuitleg. Diens exegese wordt gekenmerkt door twee horizonten: allereerst een *kerkelijk-oecumenische*. Calvijn beseft dat hij staat in de kerk van alle eeuwen. Wij moeten de gemeenschap van de kerk ook daarin onderhouden, dat wij luisteren naar hen die ons voorgingen. Wij moeten de consensus met de vaders van de Oude Kerk niet lichtvaardig verbreken. Tegelijk moeten wij in gesprek blijven met de broeders van onze tijd. Wij hebben de wijsheid niet in pacht. De tweede horizon is de *ervaring*. De ervaring is een uitlegkundige sleutel in die zin, dat onze ervaringen in lijden en verdrukking de exegeet in staat stellen om de bijbelheiligen zeer nabij te komen en om heel precies de tekst zelf te beluisteren. Het gaat bij de tekst om 'het tegenwoordig gebruik'. De exegese dient de actualiteit en wil bijdragen aan het nuttig gebruik van de tekst in onze eigen tijd.

Calvijn ziet in de *nederigheid* de voornaamste eis waaraan een exegeet moet voldoen. Zijn commentaren zijn dan ook geen dikke geleerde boeken, maar eenvoudige, heldere verklaringen die gemakkelijk toegankelijk zijn.

Er is voor hem geen waarheid áchter de waarheid. Calvijn moet niets hebben van een ‘diepere zin’ van de Schrift. We mogen niet verder gaan dan de woorden van de tekst. Wel aanvaardt hij ‘figuren’ en ‘typen’ waardoor er messiaans licht valt op bijbelheiligen en op de psalmen.

Er zijn in het Oude Testament vele ‘figuren’ van Christus als Profeet, Priester en Koning, maar Calvijn past ervoor op het Oude Testament te vlug christologisch te duiden.

Balke zegt het zo niet, maar verrassend is toch wel hoezeer Calvijn aandacht heeft voor Gods *omgang* met zijn volk onder de oude bedeling en van daaruit lijnen weet te trekken naar ónze verhouding met God. Soms ontkomt de reformator niet aan ‘exemplarisme’, maar steeds weer blijkt dat hij oog heeft voor de heilshistorische voortgang, die tot uitdrukking komt in het ‘te meer’ (Heb. 2:1) en het ‘hoeveel te meer’ (Heb. 9:14) die gelden in de nieuwe bedeling.

Het vierde gebod

Balke geeft in verschillende hoofdstukken voorbeelden van Calvijns exegese. Ik kies eruit wat de reformator zegt over het vierde gebod, omdat over de zondagsheiliging zoveel te doen is in onze kerken. Te gemakkelijk heeft men Calvijn gezet bij hen die met de Westminster Confessie de christelijke zondag zien als een voortzetting van de Joodse sabbat.

Voor Calvijn is de sabbat afgeschaft als behorend tot de ‘figuren’ van het oude verbond. Toch heeft het gebod van de rustdag blijvende waarde: het gaat om gééstelijke rust, het afsterven aan onze boze werken en het zich richten op God en zijn koninkrijk. De diepere betekenis van dit gebod is om een bepaalde dag te hebben om Gods Woord te horen, het brood te breken en Gods naam aan te roepen. Daarin ligt voor Calvijn de blijvende betekenis: de dienst van God, de liturgie en de geestelijke rust.

Wij vieren de zondag, niet omdat dit vereist wordt door het vierde gebod, maar eenvoudig omdat dit overeenkomt met de oudchristelijke praktijk. En die praktijk is gegrond op het feit dat de zondag de dag van Christus’ opstanding is. Het gaat erom dat er een dag *apart* wordt gesteld om geestelijk te rusten. Wij laten arbeid na, omdat de Here ons net als de Joden die zegen gegeven heeft. Maar Calvijns belangrijkste argument is: deze inrichting van de rustdag is nodig om verwarring en chaos te vermijden. Ieder moet naar de kerk kunnen gaan. Een vaste rustdag bevordert de orde in de kerken. Wij moeten rusten van onze dagelijkse arbeid, opdat de Here in ons kan werken.

Calvijn staat ver af van de opvatting van de Puriteinen. Zijn zondag is bepaald niet een puriteinse ‘sabbat’. Op de geestelijke rust legt de reformator alle nadruk. Dat Calvijn theoloog van de christelijke vrijheid is, komt ook uit in zijn opvatting van het vierde gebod. Jammer dat Balke niet ingaat op wat zondag 38 van de Heidelberger zegt. Ik vind er de echo van het onderwijs van Calvijn. Daarbij rijst de vraag: wat bedoelt de Catechismus toch met die niet-calvijnsse toevoeging: ‘*op de sabbat*, dat is op de rustdag’? Waar komt dat ‘op de sabbat’ vandaan? Het viel me op dat deze toevoeging ontbreekt in de oorspronkelijke Duitse tekst uit 1563. We vinden haar wel in de Emdense uitgave van de Heidelberger uit 1563. Hoe kwam het daartoe, en waarom? Was er in de vluchtelingenkerk te Emden reeds sprake van puriteinse invloed?

Afsluiting

Deze boekbespreking wil kort zijn. Graag had ik ook nog iets doorgegeven van wat Balke schrijft over Calvijns *prediking*. Juist hier zien wij de reformator als dienaar van het Woord,

die op directe en pakkende manier de Schrift wist te ontsluiten en zijn hoorders in hun situatie wist te raken.

Men kan met Balke discussiëren over de keuze van de thema's die aan de orde komen. Soms is het onderwerp van een hoofdstuk wel erg specifiek en dwaalt ook wel eens wat ver af van de hoofdweg (bijv. het hoofdstuk over Marnix van St. Aldegonde). Maar wie opnieuw Calvijn wil ontmoeten, en hem wil leren kennen als schriftgeleerde die het licht van het Woord over het hele mensenleven in al zijn verbanden beoogt te laten stralen, kan bij professor Balke goed terecht. Het boek is helder geschreven en voornaam uitgegeven.

N.a.v. W. Balke, CALVIJN EN DE BIJBEL, Kok, Kampen (2003), 448 pag. ISBN 90 435 0814 400. Prijs €34,90.